

LUND UNIVERSITY

Vår förste humorist? : 220 år sedan Eric Peter Älfs död

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Professorsinstallation : Lunds universitet, Aulan 15 februari 2013 kl 16.00

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2013). Vår förste humorist? : 220 år sedan Eric Peter Älfs död. I N. Ransmyr, & C. Brenner (Red.), *Professorsinstallation : Lunds universitet, Aulan 15 februari 2013 kl 16.00* (s. 19-26). Lunds universitet (Kommunikationsavdelningen). http://www.lu.se/sites/www.lu.se/files/profinst_feb2013_webb.pdf

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

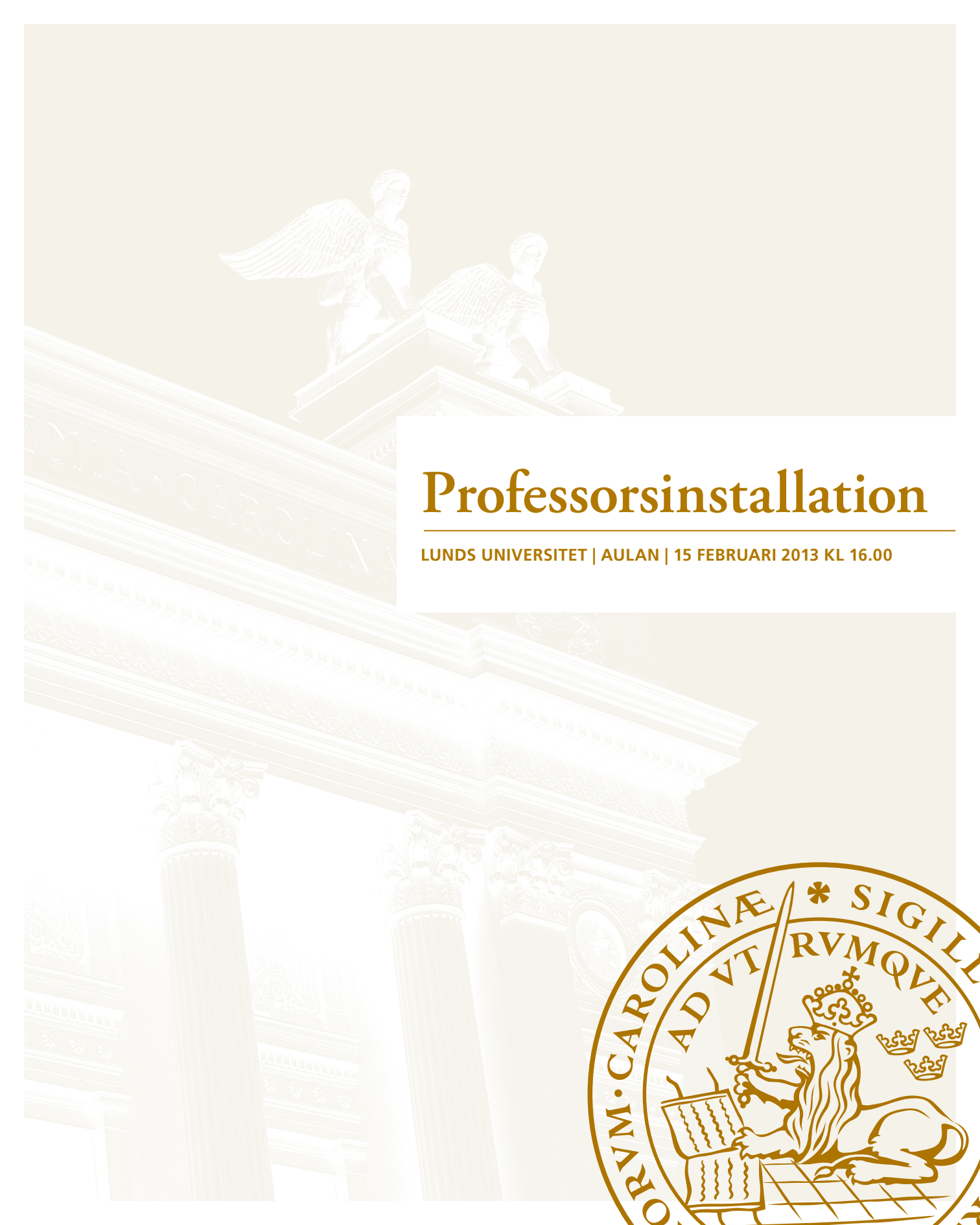
Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Professorsinstallation

LUNDS UNIVERSITET | AULAN | 15 FEBRUARI 2013 KL 16.00

Denna broschyr finns på inställandis institutioner och kan också beställas från kommunikationsavdelningen, **tel** 046-222 70 10, **e-post** info@rektor.lu.se. Broschyren finns även på www.lu.se/om-universitetet/akademiska-hogtider/professors-installationer

Produktion Kommunikationsavdelningen, Lunds universitet

Foto Kennet Ruona

Tryck Media-Tryck, Lunds universitet, februari 2013, 700 ex.

Papper Scandia 2000 Smooth white, 200/130 g

Under lång tid var det kutym att inbjudningarna och programmen till de stora akademiska festerna vid de svenska universiteten innehöll en vetenskaplig uppsats eller artikel. Med nedanstående text återansluter sig professorsinstallationerna vid Lunds universitet till denna tradition.

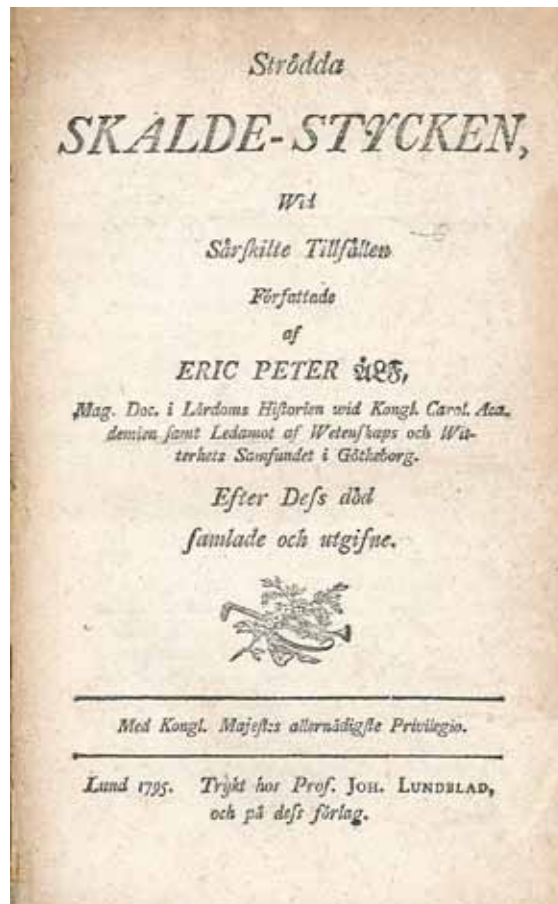
Vår förste humorist?

220 ÅR SEDAN ERIC PETER ÄLFS DÖD

I dagarna har det precis blivit klart att det blir en humorfestival i Lund även 2013. Lund manifesterar sig därmed för fjärde året som en humorns huvudstad i Sverige, och inte bara som arrangör. Ty även till innehållet kan konstateras att det, jämte alla internationella och riksbekanta gäster, genom åren har varit en hög kvot medverkande artister med bakgrund som lundastudenter. Därmed byggs vidare på en tradition från Hasse Alfredson och Cilla Ingvar över Helt apropå till dagens Hiphippare med flera, där Lunds universitet har etablerat sig som något av en rolighetsleverantör till det svenska folket. Och inte bara tidigare studenter har stått för detta. Genom TV:s *Fråga Lund* fick svenska folket i decennier se hur även de akademiska lärarna och forskarna på ett avspänt sätt kunde blanda kunskap med underfundig formuleringskonst. Att humorn sedan ett antal år är inskriven i universitetets strategiska plan framstår numera således som fullt naturligt.

Men när började det? Vem var den förste rolige lunden-saren? Axel Wallengren (alias Falstaff, fakir, 1865–1896) har ofta utpekats som den moderna lundahumorns fader, och visst var han en stor förnyare inom genren. De fora där han verkade – karnevaler, spex och studentikosa tillfällighetspublikationer – var dock redan etablerade på hans tid, så först var han inte. Vi får söka längre bakåt. "Fanns det något roligt i Lund på Tegnér's tid?" frågade sig K Arne Blom i *Humor i Lund* och svarade själv att det gjorde det: "och detta något var en någon och denne någon var Esaias själv".¹ Den som har läst Tegnér's dikt "Halkan" kan endast instämma. Men före Tegnér då? Där glesnar det mellan de kända lustigkurrarna. Tillåt mig därför att, i väntan på vidare forskning i ämnet, åtminstone tentativt presentera en av Lunds första kända humorister: lärdomshistorikern och skalden Eric Peter Älf. I dag befinner sig denne, för att citera Peter Englund, långt ut "i litteraturhistoriens stora gravfält av nu glömda namn"² men i sin levnad var han ett klart lysande ljus, både akademiskt och litterärt.

Östgöten Älf föddes den 2 mars 1765 i Linköping som son till den lärde domprosten Samuel Älf.³ Redan som barn skall Eric Peter ha visat "det eldigaste snille förenadt med en sällsam fattnings gåfwa".⁴ Som sjuttonåring

Försättsbladet till den postuma samlingsutgåvan av Eric Peter Älfs efterlämnade dikter. Utgivare av samlingen var Älfs vän, professorn i latin Johan Lundblad.

Bildkälla: AF:s Arkiv & Studentmuseum.

kom han 1782 till Uppsala universitet där han raskt blev involverad i ett ordenssällskap kallat Franciskanerna. Att Älf som prästson (och själv sedermera prästvigd) gick in i denna orden är intressant. Dess syfte var nämligen främst att verka mot alla former av religiös intolerans, och medlemmarna intog teologiskt en närmast panteistisk hållning i stark kontrast mot tidens officiella lutherska ortodoxi.⁵

I Uppsala tycks Älf inte ha avlagt några examina.⁶ Mer fart på den fronten fick han sedan han hösten 1785 överfört sin akademiska bana till Lund.⁷ Här avlade han 1786 raskt tre olika examina: de skriftliga examen *stili exercitii gratia* och *examen stili pro gradu* samt den muntliga *examen rigorosum*.⁸ Den sistnämnda var en av förutsättningarna för att kunna promoveras till magister (dåtidens filosofie doktor); den andra var att ha disputerat. Detta gjorde Älf 1787 under orientalisten Mathias Norbergs presidium på avhandlingen *De græcorum Veterum in hodiernis, vestigiis*. Troligen hade han inte själv författat den. Gångse bruk vid tiden var att avhandlingar skrevs av den lärare som presiderade vid disputationen (här alltså Norberg) medan respondentens roll inskränkte sig till att med retorisk finess försvara skriften på klingande latin.⁹ Och Älf var "mycket färdig att tala en prydlig latin", omvittnade blivande professorn Carl Fredrik Fallén, som senare samma år hade Älf som förste opponent på sin disputation.¹⁰ Då hade Älf i mellantiden hunnit promoveras till magister såsom den främst rankade – "primus" – bland 40 promovendi.

Som magister disputerade Älf igen 1788, nu under eget presidium och som definitiv författare till den framlagda skriften *De vita & meritis Erici Lindschöld Comititis & Senat. Regii &c.* Av titeln framgår att ämnet

var riksrådet Erik Lindschöld, lärd ämbetsman och psalmdiktare, därtill driftig kansler för Lunds universitet 1687–1690. De följande tre åren fortsatte Älf att publicera ytterligare fyra dissertationer om Lindschöld, uppenbart ämnade att på sikt ingå i ett större verk, vilket på grund av Älfs tidiga död aldrig fullbordades. Ämnesvalet hade sin förklaring. En vän till Älfs far, Henrik Anders Löfvenskiöld, hade samlat material till ett stort verk om Lindschöld men själv blott hunnit påbörja detta innan han avled. Källmaterialet överlämnades till domprosten Älf som utökade det ytterligare. Denna samling hade alltså sonen Älf tillgång till, och genom studier i universitetets arkiv fann han själv ytterligare uppgifter om Lindschölds kanslerstid.¹¹ I *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* låter författaren till artikeln om Älf påskina att dennes arbeten om Lindschöld var högst osjälvständiga och att han ”haft föga annat att göra än öfversätta och sammandraga” Löfvenskiölds verk.¹² Denna uppgift bestrids dock som ”fullständigt oriktig” i Enoch Ingers doktorsavhandling om Lindschöld från 1908. Enligt Ingers utmärkte sig Älfs arbete dessutom för ”klar framställning och noggrannhet i uppgifterna beträffande Lindschölds lefnadsomständigheter”.¹³ Ingers menade sig också ha en förklaring till de ringaktande formuleringarna i lexikonet – mer därom längre fram. I det samtida Lund visste man i vart fall att skatta Älfs lärda mödor: i mars 1789 utnämndes han till docent i lärdomshistoria.

Älfs penna brukades nu inte bara i vetenskapens tjänst. Han hade redan som barn utmärkt sig som författare av vers och fått sin första publicerade dikt utgiven av trycket som elvaåring. Denna talang odlade han vidare som student och lärare. Mycket av det han skrev var spridda hyllningsdikter till olika prominenta personer, däribland kända lundaakademiker som historikern

Sven Lagerbring (då denne fyllde 80) och den blivande biskopen Wilhelm Faxé.¹⁴ Också enskilda händelser fick sina beskärda hyllningar, och Älfs i samtiden mest uppmärksammade dikt handlar om den mellan Sverige och Ryssland ingångna freden i Värälä 1790. Det omfångsrika poemet – 22 sidor i tryckt form – framfördes som det officiella högtidstalet vid lundauniversitetets firande av freden. Det var första gången som en dikt på svenska språket utgjort huvudtalet vid en akademisk högtid i Lund.¹⁵

Som högtidspoet uppträdde Älf huvudsakligen i det snart tilländalupna seklets classicistiska stil. Själve Carl Gustaf af Leopold, vilken skrev företalet till en postum samling av Älfs dikter, menade att skalden i en del av dessa alster kunde frammana ”nästan Homeriska versar”. Ja, i hyllningen till Lagerbring blir Älfs ord rentav ”Horatsiska”! De vackra omdömena kan nog delvis skrivas på det konto att förordet var en väntjänst av Leopold till Älfs familj och vänner¹⁶ men visar ändå att den unge lundaskalden fann nåd inför den gustavianske smakdomaren. Men Älf var inte bara samtida med den något äldre Leopold, han var det också med unga förromantiska skaldar som Lidner och Thorild. Om den senare skrev Älf i ett brev att han var ”den mästerligaste auctor jag läst”¹⁷ och av den förre lånade han ett par rader som inledande motto till sin dikt ”I anledning af Werthers Lidande”. Denna dikt om någon visar att Älf definitivt hade ett ben i den förromantiska rörelse som kallas *Sturm und Drang* och hörde till de skaror av unga män över hela Europa för vilka Goethes *Die Leiden des jungen Werthers* varit tidens mest omtumlande läsupplevelse. Ja, Älfs dyrkan av Goethes verk är så stark att han inte tvekar att utslunga sitt anatema över de filstrar som icke förmått att leva sig in i huvudpersonens tragiska kärleksöde:

Decano Matthias Fremling.			Pp.	Pp.
Lund 62. 42.				
Octobr.	10.	Beg. Gref. Dehender.		36
		Laur. Collin.		36
	11.	Johannes P. M. Nerman.		36
		Lymand Mathias Gfrik.		36
	12.	Petrus Petrus Gfrik.		36
		Lof. Santhe Petrusson.		36
		Georgius Petrus Pipp.		36
		Johan Wilhelms Lundius.		36
		Anders Lundius.		36
		Magnus Sundius.		36
	14.	Jonas Henricus Sundius.		36
		Nils Christiani Sundius.		36
	17.	Lars Koller.		36
		Christian Johan Renke.		36
		Johan Holm.		36
		Johan Carlsson.		36
		Pehr Ab. Wikberg.		36
	20.	Abraham Rockström.		36
	22.	Johannes Peter Collin.		36
	24.	Georgius Lindquist.		36
		Joh. Laur. Lindquist.		36
	29.	Pehr Matt. Lund.		36
		Pehr Aschan.		36
			19.	18.

Älfs inskrivningsuppgifter – femte namnet uppifrån – i Filosofiska fakultetens matrikel för höstterminen 1785. Överst på sidan namnet på fakultetens dåvarande dekan, Mattias Fremling.
Bildkälla: Lunds universitetsarkiv.

Om ej hans lefnad dig; om dig hans död ej sårar,
Och om ej till hans grift du för
En ömnig skörd af dina tårar;
Så wet, at mensklighetens röst,
Dess ömma röst skal dig förklara:
Du är ej wärd min like wara,
Med känslor, dem man trott Naturen welat spara
Åt klippans barm och tigrens bröst.¹⁸

Att Älf var en av dem som föregrep 1800-talets romantik skulle dock inte visa sig vara detsamma som att han kom att hyllas av den fullt utblommade riktningens banérförare. När uppsalafosforisternas framträdande litteraturkritiker Lorenzo Hammarsköld tog sig an Älf i sitt verk *Svenska vitterheten* blev domen njugg. Han tillerkände visserligen Älf "flytande versbyggnad samt flera rätt artiga ordvändningar och bilder" men menade att lundaskalden saknade "det inre, gudlifvande behof som ovillkorligen nödgar den äkta skalden att utgjuta sig i sång".¹⁹ I *Biographiskt lexicon* skriver samme artikelförfattare som gjort ned Älfs Lindschöldstudier att "Älf var för sin tid en poët af andra ordningen".²⁰ Senare tiders litteraturhistoriker har, i den mån de alls berört Älf, inte varit särskilt mycket mer erkännssamma, även om Ewert Wrangel i sin stora Tegnérbiografi ger förhållandevis mycket utrymme åt Älf i sin skildring av det litterära livet i Lund åren närmast före Tegnérns ankomst till staden. Enligt Wrangel kan faktiskt en strof i Tegnérns "Svea" vara inspirerad av en mycket likartad vändning i Älfs Väräläddikt.²¹

Nå, Lindschöldavhandlingar, hyllningspoem och Wertherromantik i all ära – var kommer då det humoristiska in i bilden? Jo, Älfs potentiella pionjärställning på

denna punkt bygger jag främst på ett av de sist införda alstren i hans *Strödda Skalde-stycken*: "Til Åldermannen för N.N. Stifts samtliga Klockare och Organisten N.N. på hans Bröllops dag, den 16 Sept. 1781".²² Ehuru det är placerat under rubriken "Bröllops-Skrifter" behöver man inte läsa många rader i detta alster för att inse att det inte är någon sedvanlig hyllning av en nyvorden brudgum:

Men Gubbe! Säg, hwad löjlig drift,
Har twungit dig, at blifwa kär och gift?
Du Åtti wintrar snart till din förvandling hunnit,
Din Myrten länge sen man torr och wisnad funnit,
I åldrens frost och snö hans pragt förlorat sig,
Och med dess bleka blad, du tänker pryda dig!
Ja, wore af din tid, nu femti år tillbaka
Det kunde än gå an, at HYMENS nöjen smaka;
Men här på grafwens brädd – det sig ej rimma will:
Nej, Gubbe! ASTRILD nu har narrat dig April.²³

Älf vänder sig här alltså till en mer än pensionsmässig man som tagit sig en betydligt yngre hustru – "Knappt tjugo wintrar än". Han fortsätter sedan sitt persiflage av den gubbsjuke klockaren med att påpeka hur den stora ålderskillnaden i sinom tid måste straffa sig:

Och stackar! Efter hand din ålder måste lära
At tåla hwad ej hindras kan.
Som gammal, swag och orklös Man,
Du föga rimligt kan begära
At då och då ej någon an
Skall til din Hustrus eld et stulit offer bära.

I diktens sista tredjedel förändras dock det vassa tonfallet. Efter att ha frågat sig hur den gamle klockaren kunnat så "galen bli på gamla dagar" låter han kärleksguden ge förklaringen. Klockaren har alltid setts

Älf och övriga promovendi från Östgöta nation förtecknade i programmet från magisterpromotionen 1787. Älfs efternamn är det enda som är satt i frakturstil – kanske för att bokstaven Ä saknades i det typsnitt som brukades för den i övrigt latinska texten?

Bildkälla: Lunds universitetsarkiv.

sitt yrkeskall "med redlighet bewaka" och därtill har han i "femti år re'n härdat ut" i ett tidigare äktenskap. Kort sagt: han kan trots allt vara värd sin unga brud.

Ja Gubbe! Driftigt är ditt wal.
Du ärligt ock ock förtjent, at det så lyckligt blifwer;
Men säkert blef det störst, bland underverkens tal,
Om du din sak, så wäl bedrifwer,
At du kan wisa prof, hwad gammal Man förmår,
Och med din Hustru nästa år,
Åt oss et klockar-ämne gifwer.

Älf visar sig här först som en vass gisslare av mänsklig – ja, kanske snarast manlig – skröplighet och fåfänga som kan föra tankarna till fru Lenngren; så också i de bitvis ekivoka antydningarna. Elakheten tillåts dock inte bli diktens allenarådande ton: den slutar i försökande erkänsla och undgår därigenom att bli ett rent nidkväde.

Men Älf visar sig här inte bara som en elegant formulerad, bitsk kommentator. Genom själva diktens form – från den högtidliga rubriken med dess formalistiska titulatur till hela karaktären av inverterad hyllning – är han även en stil- och genreparodiker, och det visavi en genre han även själv verkade inom som seriös skald. Med andra ord visar Älf här en konstnärlig självironi, men så skall han också generellt ha utmärkt sig för ett anspråkslöst sätt, fritt från inbilskheter, och därtill ha varit känd som allmänt "glad och älskvärd". Väl glad tyckte nog somliga. "Han stupade ett offer för den tidens förvillelse, att ruset var en art poesi" står det i den tidigare citerade artikeln i *Biographiskt lexicon*. Häri ligger, enligt Ingers, också nyckeln till dess allmänt negativa inställning till Älf. Bakom den diskreta signaturen "–N" under artikeln dolde sig nämligen Peter Wieselgren, en av tidens stora nykterhetsivrare. Naturligt nog kunde denne inte hysa någon större aktning för en man som i slutändan "stupat på Bacchi slagfält".²⁵

Första sidan av Älfs parodiska bröllopsdikt i hans Strödda skaldestycken.

Bildkälla: AF:s Arkiv & Studentmuseum.

För Älfs alltför tidiga död var verkligen kopplad till dryckenskap. Efter att under stora delar av 1792 ha befunnit sig på resor, dels till hemstaden Linköping (där han prästvigs av biskop Axel Johan Lindblom), dels till Stockholm, återkom han i början av 1793 till Lund. Här kastade han sig uppenbarligen raskt in i ett blött sällskapsliv, vilket natten till den 24 januari tog en fatal vändning. Det är åter Wieselgren som, baserat på uppgifter från en av Älfs samtida, lämnat den lugubra bilden till eftervärlden:

Æsth. Prof. And. Lidbeck berättade för Författaren, att hans afsky för Bacchanalier härledde sig från den afton då Älf i ett "godt lag" blifvit "knäckt." Då man beslöt att hembära honom i en slags likprocession, ordnade sig tåget högtidligt och man gick åstad med den prestvigde poeten, hwilande på andra unga snillens armar. Men man tröttnade på gatan och ville hvila sig. Då upptäcktes att leken blifvit allvar, – att Älf var död.²⁶

Därmed hade denne tidige lundahumorist nått ett slut som i efterskott möjligen kan betecknas som tragikomiskt. Han "torde ha kunnat avancera långt" skrev senare Ewert Wrangel men tillade att "[h]ans ljus brann dock upp i buteljalsen".²⁷ I det mer skonsamt formulerade företalet till Älfs postuma diktsamling nöjde sig Johan Lundblad med att skriva om Älf att "[f]ull af känslor och det ömmaste hjerta hade han likwäl sina svagheter, dem wänner wissierligen förlåta, och andra, som känna Mänsklighetens brister, jämwäl wid hans graf torde förgäta."

Men även om vi kanske kan tillåta oss att glömma Eric Peter Älfs brister bör vi icke för den skull glömma honom som person. Älf kan nämligen, åtminstone i Lund, vara värd att plockas hem från "litteraturhistoriens stora gravfält" såsom en representant för några av de bästa egenskaperna hos en lundaakademiker: lärdom, vetenskaplig flit, verbal och litterär förmåga, tolerans samt – icke minst – humor!

Fredrik Tersmeden
Arkivarie vid Universitetsarkivet

Fotnoter

¹ K Arne Blom: "Fanns det något roligt i Lund på Tegnér's tid?" i *Humor i Lund – En faktabok* (Lunds universitetshistoriska sälls-kaps årsbok) (Lund 1999), s 35.

² Peter Englund: *Om känslor och känslsamhet runt år 1800* (essä från 2000 publicerad på Englunds hemsida)

³ Grundläggande biografiska data om Älf är i huvudsak hämtade från *Svenskt biografiskt handlexikon*, bd 2 (Stockholm 1906), s 780, K G Odén: *Östgötars minne – biografiska anteckningar om studerande östgötar i Uppsala 1595–1900* (Stockholm 1902), s 288 och Martin Weibull & Elov Tegnér: *Lunds universitets historia 1668–1868*, bd 2 (Lund 1868), s 401 samt från företalet till Älfs postumt publicerade *Strödda skalde-stycken* (se nästa not).

⁴ Eric Peter Älf: *Strödda skalde-stycken wid särskilte tillfällen [...]* Efter Dess död samlade och utgifne (Lund 1795), opag "Företal". Ehuru Carl Gustaf af Leopold formellt står som företalets författare lär de rent biografiska uppgifterna häri (placerade i en längre fotnot) vara sammanställda av Älfs vän, professor Johan Lundblad; se Olle Holmberg: *Leopold och reuterholmska tiden* (Stockholm 1957), s 102.

⁵ Johan Sjöberg: *Makt och vanmakt i fadersväldet – Studentpolitik i Uppsala 1780–1850* (Uppsala 2002), s 132ff, 219.

⁶ Uppllysning från arkivarie Johan Sjöberg, Uppsala universitetsarkiv 2013-01-14.

⁷ Älf inskrevs vid LU och dess filosofiska fakultet den 12 oktober 1785. Lunds universitetsarkiv: Kansliet 1666–1930/31, vol D 1:4 resp Filosofiska fakulteten 1666–1956, vol D 1:2.

⁸ Filosofiska fakultetens protokoll 1786-04-26, 1786-12-14 och 1786-12-16. Lunds universitetsarkiv: Filosofiska fakulteten 1666–1956, vol A 1 A:9.

⁹ Se t ex Ragnar Askmark: "Disputationer i Lund för tvåhundra år sedan" i *Berglingska boktryckeriet i Lund 1745–1945 – Blad ur dess historia* (Lund 1945).

¹⁰ Carl Fredrik Fallén: "Akademiska inrättningar i Uppsala och

Lund 1787" i Arvid Leide (red): *Akademiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds universitet* (Föreningen Gamla Lund, årsskrift 53) (Lund 1971), s 102.

¹¹ Enoch Ingers: *Erik Lindschöld – Biografisk studie I* (Lund 1908), s 7f.

¹² *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män*, bd 23 (Örebro 1857), sid 215.

¹³ Ingers 1908, s 8.

¹⁴ Älf 1795, s 39ff resp 52f.

¹⁵ Ewert Wrangel: *Tegnér i Lund* (Stockholm 1932), bd 1, s 174f.

¹⁶ Holmberg 1957, s 101. Möjligen kan även det faktum ha bidragit att både Älf och Leopold var ledamöter av Kungliga Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg.

¹⁷ Holmberg 1957, s 298.

¹⁸ Älf 1795, s 90.

¹⁹ Lorenzo Hammarsköld: *Svenska vitterheten – Historisk-kritiska anteckningar* (2:a upplagan, Stockholm 1833), s 430.

²⁰ *Biographiskt lexicon...*, s 215.

²¹ Wrangel 1932, bd 1, s 175; även Holmberg 1957, s 102, har funnit en annan möjlig Älfinfluens hos Tegnér i denna dikt.

²² Dikten är förvisso skriven redan då Älf var en sextonårig gosse hemma i Linköping, men man får väl förmoda att hans humoristiska ådra inte helt hunnit utsina då han fyra år senare kom till Lund.

²³ Älf 1795, s 122ff. "Astrild" (ordagrant = kärlekseld) var en inhemsk nordisk benämning på kärleksguden Amor (Cupido, Eros etc), introducerad i svensk poesi av Georg Stiernhielm.

²⁴ Wrangel 1932, bd 2, s 15.

²⁵ Ingers 1908, s 8.

²⁶ *Biographiskt lexicon...*, s 214f.

²⁷ Wrangel 1932, bd 2, s 15.